

Ob spomeniku Antonu Hafnerju

In ko sem tako mislil, sem prišel do zaključka čemu je pač človek na svetu. Tako velik je svet, vsi imajo na tej zemlji dovolj prostora, vsem bi rodila zemlja dovolj hrane ena sama stvar je manjkala, » ljubezen do bližnjega«. Če bi vsak človek imel svojega bližnjega tako rad kakor samega sebe, da bi bili vsi enako dobri in pošteni pa bi bilo prihranjeno vse gorje ljudem na zemlji. Preprosto. In neuresničljivo.

Odprtje spominskega obeležja Antonu Hafnerju v Aleji znamenitih Ločanov je bila 12. oktobra 2006. Na fotografiji so Igor Draksler, župan Občine Škofja Loka, akademski kipar Metod Frlic, avtor obeležja in Karl Erjavec, minister za obrambo Republike Slovenije (z leve proti desni). (foto: Aleksander Igličar)

Velika vojna, ki jo imenujemo še prva, svetovna, velika, osvobodilna, emancipirajoča, imperialistična, poslednja, in še kakšna, in je pod imenom Velika Slovenci še nismo uspeli povsem posvojiti, je podirala pod seboj vse in vsakogar, ki ji je stopil na pot, posebej pa je ne-nasitno sebičnost, izkoristila tehnične izume zadnjih desetletij in smrti dala priložnost, da je opravila svoje veliko delo; poslala je vojsko, boleznin in lakoto, lakomnost, neusmiljenost, surovost, grozo in laž, na drugi strani se je temu zoperstavilo junaštvo, požrtvovalnost, goreča vera in usmiljenost. Vojna je torej presegla meje dotlej znanega, mogočega. Ivan Cankar je to obdobje slikovito označil kot »leta strahote«, ki jih je zaznamovala tudi množična udeležba slovenskih vojakov. Na bojišče jih je leta 1914 odšlo okoli 30.000, domov pa se jih ni vrnilo okoli 35.000. Vsi ti mladi fantje, kot je naslov dnevnika Janka Hacinca s Cerkelj na Gorenjskem, so se ves čas vojne zvesto borili »za vero, dom, cesarja«, bili so dobri in neustrašni vojaki, kar jim je priznavalo tudi vrhovno poveljstvo avstro-ogrske vojske. Zlomili so se šele v zadnjem letu vojne, pa ne zlomili v človeškem smislu, temveč v zvestobi domovini, ki jih ni več hranila, temveč od njih zahtevala le še nemogoče. Upori avstro-ogrskega vojaštva v zaledju Avstro-Ogrske, v maju in juniju 1918 so bili upori, v katerih so sodelovale skupine vojaštva s posebnimi izkušnjami, med njimi večinoma povratniki iz ruskega ujetništva. Ti so odhod domov povezali z idejo o koncu vojne. V revolucionarni Rusiji so spoznali deklaracije o narodni samoodločbi, slišali so za oblikovanje jugoslovanskih dobrovoljskih enot, v katere so bili ves čas ujetništva vabljeni, v domovino pa so se vrnili v mesecih, ko je bilo deklaracijsko gibanje najbolj vihravo. Vsak povratnik je imel po t. i. očiščevalnem procesu pravico do 4- tedenskega dopusta. To je bil čas, ko so se umirili, se seznanili z majniško deklaracijo in jugoslovanskim gibanjem ter s 14 Wilsonovimi točkami o avtonomiji avstro-ogrskih južnoslovanskih narodov. Obenem so bili prepričani, da bo z izpustitvijo iz vojnega ujetništva zanje dejansko konec vojne. A so se motili! Po vrnitvi so bili vključeni v najbolj udarne enote avstro-ogrske vojske, v t. i. marškompanije, ki naj bi jih v kratkem času ponovno poslali na fronto. Obenem pa so vojaški upori izbruhnili tam, kjer se je nezadovoljstvo zaradi pomanjkanja in vojne naveličanosti prepletalo tudi z nacionalnim nezadovoljstvom. Vizija majskih (slovenskih) uporov vojaštva je bila mir, svoboda v svoji nacionalni domovini. Vsi ti upori so bili zadušeni v krvi. Uporniki so bili namreč prepričani, da je notranji položaj Avstro-Ogrske toliko šibek, da se bo že ob udarcu kar zrušila, vendar pa so bili avstro-ogrski oblastni organi še dovolj močni, da so se nad uporniki maščevali, in to tako krvavo, da po juniju 1918, po uporih slovenskega vojaštva v Judenburgu, Murau in Radgoni, češkega v Rumburku, srbskega v Pečuhu ter slovaškega v Kragujevcu, ki so se zgodili v časovnem razponu 3 tednov, uporov do oktobra ni bilo več.

In v to dobo je odločilno vstopil s svojim skromnim hotenjem, po drugi strani pa z velikim in pogumnim hivanjem naš rojak, deseter in pripadnik najznamenitejšega slovenskega pešpolka Kranjskih Janezov, Anton Hafner. V slovenski zgodovinski spomin se je vpisal, tudi vsa uradna vojaška poročila tako pišejo, kot vodja prvega upora v avstro-ogrski vojski v Judenburgu 12. maja leta 1918.

Najpoglavitejši vir za opis delovanja deseterja in za potek judenburskega upora je edini slovenski vojni roman, Prežihovega Voranca *Doberdob*, za katerega je najboljši slovenski pisec o uporih slovenskega vojaštva Lojze Ude ocenil, da je dovolj verodostojen vir, po nekaterih ocenah je dogodkom v Judenburgu povsem zgodovinsko zvest in faktografsko malodane

popolnoma natančen. Voranc naj bi črpal snov za roman iz gradiva, ki ga je hranil škofjeloški zdravnik dr. Tone Jamar, ki je bil leta 1923 predsednik odbora za organizacijo prevoza telesnih ostankov judenburških žrtev v Ljubljano.

Sedaj pa še k osrednjemu junaku. Rodil se je 6. maja 1887 na Godešiču, ljudsko šolo je končal v Retečah in se izučil za tesarja. Leta 1911 je odslužil vojsko in se zaposlil v skladišču državnega kolodvora v Šiški v Ljubljani. Z ženo Angelo sta imela tri otroke, prvi, deček, je kmalu umrl. Poveljnik asistenčnih enot, ki so zadušile upor v Judenburgu, generalmajor Anton Kosel je v službenem poročilu Hafnerja opisal takole: *„Mnogim so bile podeljene sarže le zaradi tega, ker so se razlikovali od druge množice vojakov po hitrejšem dojemanju in po posebni spretnosti. To so inteligentnejši del vojaštva in nagibajo k nacionalno in socialno bujskaškim teorijam, nagibajo tembolj, ker so vneti bralci časnikov in gostilniški politiki. Tak je tudi prav poglaviti kolovodja, sedaj že justificirani ‘korporal’ Hafner.“* Prežihov Voranc ga v romanu Doberdob opisuje kot zavednega Slovence, katerega glas je bil zaupljiv in prepričevalen, bil je naroden in mu je najmočnejše bila slovenska žila. Tedaj enaintridesetletni Anton sicer ni bil povratnik iz ruskega ujetništva, ker je bil leta 1915 v Galiciji drugič ranjen in ga je zato železnica na intervencijo iz Ljubljane zaposlila kot železniškega sprevodnika. Aprila 1918 so vojaške oblasti razveljavile Hafnerjevo oprostitev od vojaške službe in 23. aprila 1918 je Hafner prispele v Judenburg.

Ob prihodu v Judenburg se je deseter Anton Hafner seznanil z najbolj dejavnimi vojniki, ki so želeli spremembe, in v nedeljo, 12. maja je moštvo izvedelo, da bo v tednu dni odšlo na fronto in v ponedeljek, 13. maja, bi morali opraviti še običajno spoved. Prišel je trenutek odločitve. Proti večeru je postajalo vzdušje nemirno, pripravljala se je viharna, deževna, temna noč. Ob desetih zvečer bi moralo moštvo biti v barakah, in v šesti baraki so se zbrali vojaki okoli korporala Hafnerja, se sprva šepetaje pogovarjali, nato pa se je Hafner dvignil in pozval k uporu, na boj za svobodo in na oborožitev. Iz šeste barake so skupine vdrle še v druge barake; naenkrat je bila vojašnica v plamenih upora. Ko je k upornikom prešlo tudi moštvo oddelka strojnih pušk, s tem pa tudi veliko municije in oborožitve, je to pomenilo vojaško zmago upornikov v Judenburgu. Zmagi je sledilo veselje in brezskrbnost, čeprav glavnega cilja, to je odhoda proti Kranjski, proti domu, še niso uresničevali. Do upornikov so tudi začele prihajati vesti o bližajočih se asistenčnih četah, mednje je prišla informacija o tem, da je bil Hafner ranjen (Voranc piše, da je dobil kroglo v glavo, dejansko ga je oplazil strel, piše o vročici in nezavesti, iz katere naj bi se prebudil čil in še bolj odločnih misli). Zato so bile nadaljnje odločitve upornikov manj odločne. Medtem pa so asistenčne čete, povečini so bili v njih Madžari, že obklopile Judenburg in za drugačne, morda treznejše odločitve o odhodu je bilo prepozno. Vse ceste, ki so vodile iz Judenburga, so bile zastražene in skupine upornikov, ki so se poskušale prebiti proti Kranjski, so vojaki polovili. V poročilu so zapisali, da jih je bilo 388, v uporu pa je sodelovalo 1181 vojakov 17. pešpolka. V uporu je bilo ranjenih 28 vojakov in 2 častnika. Pred sodiščem se je moralo zagovarjati 16 moških.

Hafnerja in njegove sodelavce so aretirali in postavili pred naglo sodišče. Štirindvajset prič je potrdilo, da je bil Hafner pobudnik in vodja. Sojenje se je začelo 15. maja popoldne, sodba pa je bila razglašena naslednjega dne. Štirje uporniki, Hafner, Možina, Štefanič in Dautovič, so bili po 159. členu vojaškega zakonika zaradi zločinskega dejanja upora obsojeni na smrt. Službeni pravilnik je predpisoval, da mora biti obsodba izvršena dve uri po razglašeni obsodbi. Za morišče je bil izbran prostor v bližini pokopališča, nedaleč od taboriščnih barak, genc

ralmajor Kosel pa je ukazal, da mora eksekuciji prosostvovati tudi vse moštvo uporniškega dopolnilnega bataljona 17. pchotnega polka. Po pričevanjih je Tone Hafner, *„stojec sredi ječe, zrl nekam pred sebe, v mrak, v kot. Njega samega je objemal pramen svetlega majskega dne, ki se je točil skozi zamreženo okno. Rešetkaste sence so ležale na Hafnerju, prekrizana je bila z njimi tudi belo obvezano glava. Kakor da se je zdramil iz misli, je Hafner naenkrat položil roko in rekel Delaku in Kuratu Novaku: ‘Ženi naročite, naj skrbi za otroke. To je moja zadnja želja.’*

Sledilo je še zadnje dejanje upora v Judenburgu, usmrtevec štirih obsojenih. Po pripovedovanju Eda Delaka so bili prizori ob usmrtni pretresljivi, način in izvedba usmrtitev pa ponižujoča, tako da se je agonija obsojencev vlekla in povzročala hudo trpljenje. Najpogumnejše sta pred ustrelitvijo stala Možina in Hafner, ki je pred tem dejal: *“Umrem, ko vem, da bo moja kri tokla za pravično stvar.”* Do zadnjega je ostal zvest svojim upornim vojakom. Ustreljence so pokopali v skrivno izkopani grob, da zanj ne bi nihče izvedel. Toda naslednjega dne je bil grob judenburških žrtev posejan s pomladanskim cvetjem.

Zgodba o junaškem 17. pešpolku in njegovem uporniškem duhu se je zaključila leta 1923, ko so 2. junija prenesli posmrtno ostanke judenburških upornikov v domovino. Svečano so jih pokopali v grobnici pri Sv. Križu na Žalah, leta 1939 pa prenesli v kostnico žrtev 1. svetovne vojne, ki so jo zgradili po načrtih arhitekta Eda Ravnikarja leta 1939 na Žalah.

Zgodovinski spomin Slovencev na niz dogodkov, ki so jih zaznamovali upori, je eden najbolj trdnih in vztrajnih spominov na obdobje velike vojne. Toda za zgodovinski spomin je tudi običajno, da ohranja zgolj dejstva, ki zadevajo celoto državljanov, v tem primeru slovenskega naroda ali ožje 17. pešpolka. Ko pa se spomin osredini okoli posameznika v tem zgodovinskem dogodku ali procesu, pomeni, da gre za **zgodovinsko osebnost**, ki je v določenem trenutku zavrgla osebne koristi, pozabila na svojo družino in soobikovala prihodnjo podobo svojega naroda. Takšna zgodovinska osebnost je prav gotovo bil desetar Anton Hafner. S karizmo pravega voditelja, neustrašnega borca, požrtvovalnega in zvestega tovariša, zvestega in skrbnega družinskega moža, je pokazal in dokazal lastnosti, ki bi morale krasiti vsakega (slovenskega) vojaka in očeta. Čeravno so bili upori krvavo zadušeni in je tisti čas kazalo, da svetloba na koncu predora vojne še dolgo ne bo posijala, pa je Anton Hafner s sodrugi vendarle vžgal iskrico upanja, vrenja in prihajajoče svobode.

Zato je pravi čas in priložnost, da tudi v neodvisni in samostojni Sloveniji postavimo spomenik padlim v prvi svetovni vojni, padlim nenazadnje za svobodo svoje domovine, ki je bila tedaj v srcih slovenskih vojakov predvsem njihova ožja domovina, ali kot je pred smrtjo zapisal slovenski upornik Boštjan Olip v pismu svojemu bratu: *«Kar sem naredil, sem naredil vse iz ljubezni do naše slovenske domovine.»* Zamisel krajevnega odbora Godešič ob 1000-letnici svojega kraja, da bi desetarju Antonu Hafnerju postavili spomenik v Aleji znamenitih občanov v Škofji Loki je toliko bolj pomenljiva, ker postavlja nove temelje razumevanju in sprejemanju 1. svetovne vojne na Slovenskem, saj želi postaviti spomenik borcu, ne glede na dejstvo, da se je bil na strani poraženca. S tem dokazujejo predlagatelji svojo duhovno zrelost in izražajo ponos, ki ga čutijo do svojega uporniškega sovaščana.

Zgodbo o veliki vojni moremo brez zadržkov imenovati zgodbo o iskanju pomena, smisla ali nesmisla, ob koncu katere se poglubi dvom o tem, kdo, ali če sploh kdo, je zmagal. Vojna, skozi katero nas je popeljala tudi zgodba Antona Hafnerja, je hiša strahov, in v njej upanja ne ostaja kaj dosti.